

18 Aprel Beynəlxalq Abidələr və Tarixi Yerlər Günüdür

Şərqdən mavi Xəzər qumsal sahillərindən başlayan Şabran rayonunun ərazisi düzənliklərdən keçərək meşə ətəklərinə qovuşur. Buradan Şabranın yaşıl donu sayılan böyük meşələr başlayır. Sıx meşələrin bitdiyi yerdə əzəmətli dağlar yüksəlir. Möhtəşəm duruşu ilə bu yurda keşik çəkirmiş kimi görünən Çıraqqala dağının ən uca zirvəsində isə əsrlərə şahid olan əzəmətli qədim bir qala boy verir – Çıraqqala. Əsrlərin amansız savaşılarından zəfərlə ayrılmış “yorgun cəngavərə” bənzəyən bu möhtəşəm qala qüruru, əzəməti ilə adamı heyran edir. 15 əsrdən çoxdur ki, Çıraqqala zamanın fitnə-fəsadına, müharibələrə, düşmənlərin hücumlarına, təbiətin şıltaqlıqlarına sinə gərməkdədir.

Çıraqqala V-VI əsrlərdə Səsa-ni hökmdarı I Qubadın (488-531) hakimiyyəti dövründə inşa edilib və XVIII əsrə qədər müdafiə qalası kimi istifadə olunub. Yazılı mənbələrdəki məlumatlara görə, vaxtilə qalanın ərazisində Quba xanı Fətəli xanın üçmərtəbəli sarayı olub. Qalada xidmət edən keşikçi dəstələri Beşbarmaqdan başlamış Dərbəndədək təxminən 100 kilometr əraziyə nəzarət edə biliblər. Xəzər sahillərindən keçən İpək Yolunun müdafiəsində isə Çıraqqala baş dayaq məntəqəsi rolunu yerinə yetirib. Karvanlara basqınlar, yadelli soyğunçuların hücumları gözə dəyəndə dərhal qalada tonqal yandırılmaqla təhlükə barədə Xəzər sahilində yerləşən müvafiq mühafizə dəstələrinə xəbərdarlıq siqnalı ötürülüb.

Dəniz səviyyəsindən 1232 metr hündürlükdə yerləşən qala Şabran rayon mərkəzindən 25 kilometr aralıda olan Çaraq kəndinin ərazisində yerləşir. Düşmənlərdən müdafiə olunmaq və onların hücumları barədə 4 istiqamət üzrə məlumat vermək məqsədilə tikilən qala 120 metr hündürlüyü olan nəhəng bir qayanın üstündə inşa olunmuşdur. Tədqiqatçıların fikrincə, qalanın tikilməsində əsas məqsəd Xəzər dənizindən başlayaraq Babadağın ətəklərinədək uzanan üç qaladan biridir. Ancaq həmin iki qala və səddin çox hissəsi zamanın tufan və boranına, təbiətin şıltaqlığına tab gətirmədiyi üçün uçulub dağılmışdır. Çıraqqala

Çıraqqala – igid babaların Laçın yuvası

ve estetik tələblərin yerinə yetirilməsinə görə digər qalalardan köklü surətdə fərqlənir. Qalanın ərazisi təxminən 20 hektara yaxındır. Bu, Bakı şəhər qalası İçərişəhərin ərazisindən (21,5 hektar) azacıq kiçikdir.

Çıraqqala Xəzər dənizindən başlayaraq Babadağın ətəklərinədək uzanan üç qaladan biridir. Ancaq həmin iki qala və səddin çox hissəsi zamanın tufan və boranına, təbiətin şıltaqlığına tab gətirmədiyi üçün uçulub dağılmışdır. Çıraqqala

200 metr məsafədə qaya döşündə yerləşən buzxanası olmuşdur.

Çıraqqala Bakıdakı Qız qalası formasına uyğun inşa edilib. Bu qalaların hər ikisinin hündür tikilməsi qarşından gələn hücumun qarşısının alınması və uca zirvədən döyüşü müşahidə etmək məqsədi daşıyıb. Qalanın ətrafında 5-6 yerdə bulaqların mövcudluğu burada kifayət qədər su ehtiyatının olması,

işlərini görmək mümkün olmamışdır. Milli tarixi-mədəni abidəmiz Çıraqqalaya da diqqət və qayğı ulu öndər Heydər Əliyevin “Çıraqqala” tarixi abidələr kompleksinin bərpası və qorunması haqqında” 23 iyun 2003-cü il tarixli sərəncamı ilə başlayıb. Sərəncama əsasən Çıraqqala tarixi kompleksi qoruq elan edilib, onun qorunması və bərpa edilməsi üçün müvafiq təşkilatlara tapşırıq-

qalaya yaxın ərazilərdə münbit və məhsuldar əkin və bostan sahələrinin yerləşməsi qalada yaşayan bütün heyətin, o cümlədən əsgər və keşikçilərin rahat həyat şəraitindən xəbər verir.

“Çıraqqala”nın adı 2001-ci ildə UNESCO-nun siyahısına daxil edilib. Qalanın adının yaranması haqqında da tədqiqatçıların fikirləri fərqlidir. Görkəmli tədqiqatçı, alimimiz Mirəli Seyidov qalanın adı ilə bağlı açıqlamada qeyd edirdi ki, türk mənşəli “sıraç”, “şıraç”, “çıraç”

lar verilib. Həmin vaxtdan başlayaraq qalanın mühafizəsi və bərpası istiqamətində geniş işlərə başlanıb. Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin siyasi kursunu sədəqətlə və uğurla həyata keçirən Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev 2019-cu il martın 13-də “Çıraqqala” abidəsində möhkəmləndirmə, bərpa-konservasiya işlərinin görülməsi ilə bağlı tədbirlər haqqında sərəncam imzalayıb. Bu məqsədlə Mədəniyyət Nazirliyinə maliyyə vəsaiti ayrılıb. Hazırda qalada abadlaşdırma, xüsusilə mədəni abidənin möhkəmləndirilməsi, bərpa-konservasiya işləri davam etdirilir.

Azərbaycan Prezidentinin 2019-cu il 22 oktyabr tarixli sərəncamı ilə “Çıraqqala Tarixi Qoruğu” və “Şabran şəhəri Tarixi Qoruğu” birləşdirilərək “Çıraqqala-Şabran” Dövlət Tarix-Mədəniyyət Qoruğu yaradılıb. Hazırda Çıraqqala-Şabran Qoruğunda 7 tarixi abidə var. Onlardan 3-ü Çıraqqala, Gilgilçay səddi və qədim Şabran şəhəri dünya əhəmiyyətli abidələrdir. Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra Çıraqqalanı tədqiq edən professor Cəfər Qiyasi belə yazır: “Çıraqqala” abidəsi orta əsrlər Azərbaycan hərbi memarlığının mükəmməl nümunələrindən biridir”.

Hər il ulu öndər Heydər Əliyevin doğum günü mayın 10-u Şabranın bütün idarə, müəssisə və təşkilatları, rayon ictimaiyyəti, o cümlədən gənclər və idmançılar rayonun ən uca zirvəsində qərar tutan Çıraqqalaya yürüş edirlər.

Zakir BAYRAMLI,
şair-publisist

ən böyük müdafiə qurğusu hesab olunurdu. Dünyada isə o, Çin səddindən sonra ikinci hərbi qurğu sayılırdı.

Çıraqqala tipli qalalar Azərbaycanın digər bölgələrində də vardır. Oğuz, Qazax, Lerik, Yardımlı, İsmayilli və başqa rayonlarımızda belə qalalara rast gəlinir. Lakin Çıraqqala həm qalanın inşası üçün ayrılan yerin hərbi-strateji üstünlükləri və coğrafi relyefinə, həm memarlıq üslubuna, möhkəmliyinə və tikintinin keyfiyyətinə, həm də tikinti zamanı siyasi, hərbi, mədəni

lanın mərkəzi qala da daxil olmaqla 17 bürçü olmuşdur. Hazırda 17 bürçün yalnız 3-ü salamatdır, 14 bürçün isə yalnız xarabalıqları qalmışdır. Bu nəhəng tikintinin divarlarının hündürlüyü 8-10 metr, qalınlığı 3-4 metrdir. Qala divarının yanında su anbarı yerləşib. Anbara su xətti saxsı torbalarla dağlardan çəkilib. Qarşıda hündürlüyü 150 metr olan sıldırım qayalığın uca zirvəsində müşahidə məqsədilə daş bürç və siqnal məntəqəsi inşa edilmişdir. Qalanın xüsusi həbsxanası, ərzağın normal saxlanması üçün 80-

sözləri “işiq buraxan”, “şüa buraxan” mənasını verir. Ona görə də Çıraqqalanın adının qədim türk tayfaları sıraqların adı ilə bağlı olması fikirləri də həqiqətə yaxındır.

Qalanın tikintisi zamanı bişirilmiş gil kərpic və daşdan istifadə edilmişdir. Tikintinin üslubu Alban və Sasani memarlığına uyğun formada aparılmışdır.

Sovetlər birliyinin zamanında Çıraqqalada bərpa-konservasiya işlərini həyata keçirməyə cəhdlər edilmiş, qalanın bərpası barədə cizgilər və layihələr işlənib hazırlanmış, lakin bərpa-konservasiya